

## Hazánk leirői 1880-ban.

Királyunk ő felsége 1880. október 25-én Ivánka Imre előtt sajnálattal nyilvánította, hogy az általa bejárt szép tájakat oly kevesen látogatják. Ennek okát részben a jó kézikönyvek hiányában kell keresnünk. Mert júniusig 17 kiadásban 15.000 példányban terjedt el Tissot Viktor úti kalaúza (*Voyage au pays des tziganes*) s azt most németre és angolra fordítják, sőt — mint olvastuk — magyarok nézik át s a magyar jellegeket ábrázoló vízfestményeinek útján feltűnt Valerio is emelni fogja a könyv értékét a maga rajzai által; Tissot hibái azonban már alapjában használhatatlanná tették könyvét, s így nincs okunk jót várnai a »javított« kiadástól. Több reményt köthetünk Marbeau Ede művéhez, melyben az 1879. év folytán hazánkban tett útját írja le. Azon mutatóványokból ítélve, melyeket a »France Illustrée«-ben és a »Revue de France«-ban közölt, szellemessége mellett alapos munkát is fog adni. Ő egyébiránt Telbisz Károly hazánkfiának helyösmereteit is igénybe vette s egyes vidékekről külön adatokat szerzett be magának, úgy, hogy útijegyzeteit ezen utólagos kérdezősködések kétségkívül előnyösen fogják kiegészíteni. — Heksch Sándor, ki csak az imént fejezte be a Duna völgyének leírását (*Illustrirter Führer auf der Donau von Regensburg bis Sulina*), már egy kétkötetes kárpáti kalaúzkönyvön dolgozik. Az első a Jablunkától a munkácsi Beszki-dekig, a második a máramarosi Pietrósa Mazétól a Vaskapuig terjedő részt mutatná be. Heksch, főbb művén kívül, apróbb czikkeiben is annyi alapossággal rajzolta hazánknek egyes vidékeit, hogy tőle mindenesetre örömmel fogadhatunk egy kimerítő »Baedeker«-t. — Heidelbergben Rath nyomtatott ki »előadások után« útijegyzeteket és tanulmányokat Erdélyről (*Siebenbürgen. Sammlung von Vorträgen. IV. kötet*), míg Prijateli Ijudevit (Lajos) francziául írta meg Horvátországban három hónapig tartott utazását. (*Trois mois en Croatie. Páris*). Az 1879-ben nálunk járt Barilari a római »dei Lindei« akadémiában tett és kinyomatott jelentésében igen rokonszenvesen nyilatkozik ugyan hazánkról, de ez még sem annyira útirajz, mint inkább műszaki vélemény.

E fajta útirajzok egyébként már természetöknél fogva is inkább csak a turisták kedvében járnak, s az egész országról nem igen nyújthatnak összefüggő képet. Ilyesmit legközelebb Örtvay Tivadartól várhatunk, ki már ápril 22. bejelenté a megbízást adó Szent-István-Társulatnak, hogy Magyarország földrajzát a tervezett 5 kötet helyett háromban is kész megírni s az egészet 1881. deczemberéig sajtó alá készíti. — Hatsek Ignác is közzétette Magyarországnak s az azt alkotó 73 megyének, 1 városnak és 6 kerületnek térképét összesen 81 lapon. Nincs mit tennünk azon véleményhez, melyet tavalyi szemlénkben nyilvánítottunk róla. Idén

megjelent lapjait az illető közigazgatási területeknél soroljuk fel. Más szempont alá esnek a katonai földrajzi intézet kiadványai, melyek közt a »Specialkarte des Königsreichs Ungarn« 1:144,000 szerint összesen 9 darabot nyújt. Tudományos értékűek a földtani intézetnek szintén a megyéknél felsorolandó térképei is; kár, hogy a képviselőház nov. 30-án elvetette Hermann Ottónak az iránt tett indítványát, hogy az intézetnél idáig készített térképeknek sokszorosítására 2000 frtot szavazzanak meg az eddigi 28,000 frton felül. Ez évben a kataszteri fölméréseket Pest-, Jász- Nagykún- Szolnok-, Fehér-, Csanád- és Csongrád megyék területén hajtották végre, mit a pénzügyminisztérium azzal hozott az érdeklődők tudomására, hogy az eredeti térképekről kőmetszeti, esetleg kézirati másolatokat is lehet megszerezni, úgy azonban, hogy az előbbieket csakis egy egész községre terjedő példányokban árúsitják el.

Kormányunk mind nagyobb gondot fordít rá, hogy iskoláinkban a téves földrajzi fogalmak terjesztését meggátolja. Így történt, hogy pl. a Bukarestben 1878. megjelent »Carte de citire prelucrate de o asociatie de inventatori« című olvasókönyvnek 1. és 2. kötetét az összes magyarországi románajkú iskolákból kitiltotta. Augusztusban a horvát kormány már épen külön bizottságot nevezett ki az isk. tanács mellé, hogy az a horvát tankönyveket felülvizsgálja; mert némely horvát tankönyv Ujvidéket, Belgrádot, Szendrőt horvátországi városnak mondja s a szerb királyokat a horvát királyok közé sorolja. Szívesen említjük föl Gyórfy Iván tettét, ki a király nevenapján, okt. 4-én a székelyföldi és bukovinai szegény tanulók javára Magyarországnak általa írt földrajzából 400 példányt küldött.

Kuriózumképen álljon itt, hogy Zamphiropol »tanár« Bukarestben kiadta Románia térképét »a szomszéd román országokkal.« (Hossza 80, szélessége 70 cm.), melyen Magyarország a Tisza jobb partján kezdődik, Transylvania, Maramures, Cisiana és Temisana »román ország«, románra átfordított helynevekkel.

Tankönyveinkből Visontay (Magyarország és a Földk. tenger környéke) és Kiss Sándor (A magyar-osztrák monarchia összehasonlító földrajza) második kiadást rendeztek. A monarchiára vonatkozó térképekből Prochaska vasúti, Perles utazási, továbbá Spaleny és Ivinger átnézeti térképe érdemel említést.

Hazánk egyik-másik nagyobb részének ismertetését főleg a társulatok folyóiratai közvetítették. Társulatunk »Közleményei«, a Kárpátgyűlet VII. évkönyve, a szebeni »Verein für siebenbürg. Landeskunde« archivumának XVI. kötete, a székely közmívelődési egyesület 4. évkönyve (s ebben kivált Kozma Ferencznek a székely földről és dr. Herbich Ferencznek a székely föld földtani és őslénytani viszonyairól szóló cikke) érdemes jegyzeteket szolgáltatottak. Alantabb illető helyeiken ezeknek és más nevezetesebb folyóiratainknak és lapjainknak földrajzi cikkeit is főlemlitem, mit korábbi jelentéseimben nem tettem. Fájdalom, most sem végezhetek teljes

munkát, repertoriumom igen hiányos, legalább az időszaki sajtóra nézve; azonban a mihez férhettem, összegyűjtöttem, s ezek között bizonyosan vannak olyanok, a miket a földrajz szempontjából értékesíthetünk. Szíves helyreigazításokat és pótlásokat köszönettel fogadok.

Ethnographiánk tulajdonképeni megalapítója, Hunfalvy Pál újabb ethnographiai munkán dolgozik, melyből már mutatványt is közölt a »Philologiai Közönyben«, hol a magyar folyó- és helynevekről értekezett. Ugyanő Nagy Jánosnak, ki megtámadta azon állítását, mintha a székelyek csak olyan magyarok volnának, mint a többiek, ezzel szemben a hagyományos hünscytha eredetet vitatva, külön füzetben felelt. Műve polémikus ugyan, de történeti években gazdag s meggyőző erejű. Molnár Károly a Kárpátgyűjtés évkönyvében a székelyekről nagyrészt Orbán Balázs úttörő műve után, — Szabó Károly a »Századok«-ban a magyarországi székely telepekről, de Gerando Attila okt. 29-én a természettud. társulatban a székelyföldről értekezett. A palóczoikról egy tősgyökeres palócz, Pintér Sándor adott népszerűtelt tanulmányt, melyben Hunfalvy Pál ellenében a palóczoznak őseredeti magyarságát vitatja. Nógrád, Gömör, Heves és Borsodvármegyében — számítása szerint — 150 községben 120,000 palócz lakik és pedig már a magyarok bejövetelét megelőző idők óta. — A szászok agrarius viszonyairól és erkölceiről Heinrich Gusztáv írt a szászrégeni isk. értesítőben; a hienczekről egy névtelen az »Ausland« 6. számában; az erdélyi cigányok népeiről, önálló füzetben, Wlislöck Henrik (»Haideblüten«.) A hazai őrmények jellemzéséhez a Magyar Geában Avedik Lukács szolgáltatott adatokat, a szerb és horvát néptáncokról Cs—y L. az alföldi nép karácsonyi Betlehem-járásairól Kovács János cikkezett a »Vasárnapi Ujságban«. Dr. Réthy László először a magyar pénzverő izmaelitákról s Bessarabiáról, másodszor pedig az Anonymusnál említett erdélyi oláhokról adott ki egy-egy füzetet; a sajtó mindkettőt jól fogadta. Az elsőben azt állítja, hogy »izmaelitánk mohamedán, vagy más szóval bűszörmény vallásu bolgárok: a régi volgai Bolgárország lakosságának szakadékaik«, — a másodikban a »vlach« nevet generalisálja, egyébként pedig Roesler és Hunfalvy Pál ismeretes álláspontját foglalja el. — Hecht L. a telepítések kérdésével foglalkozott s francia nyelven térkép kíséretében szolt a lotharingiai és elszázi magyar gyarmatokról (Les colonies lotharines et alsaciennes en Hongrie.) A dákok gétarokonságát Edelsbacher Antal bizonyítja a »Tört. és Régészeti Értesítőben« s egyúttal arra figyelmeztet, hogy a Dekebál név nem személyi, hanem appellativ jellegű s dáki királyt jelent. — A kunok kihalt nyelvének, vagy inkább tájszólásának emlékét gr. Kuun Géza elevenítette föl a velencei »Codex Cumanicus« új és pontos kiadása által. Végre méltó fölemlíteni Philipp könyvét, melyben a Kárpátok vidékéről 50 hely- és néprajzilag egyaránt érdekes mondát közöl. (Sagen aus der Kar-

partenwelt) és Szalay József csinos tanulmányát XIII. századbeli városainknak nemzetiségi viszonyairól (a Századokban.)

A népesedési mozgalmakra nézve fontos a miniszterium által május 21. a népszámlálás iránt benyújtott törvényjavaslat, mely már júniusban szentesítve, dec. 31. annak értelmében a népszámlálást országszerte eszközölték. E rovatnak érdekességei közé tartozik Konék Sándor tanulmánya hazánkunk és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalmáról, Schwickér J. Henriknek ugyanerről a »Geogr. Rundschau« II. kötetében és Galgóczy Károlynak a magyarországi telepítések kérdéséről a nemzetgazdasági egyesület kiadásában megjelent tanulmánya.

Közgazdaságunk 1879. évi állapotát a Pester Lloyd ismert munkatársa, dr. Mandello Károly a legjobb források után, gazdag anyagkészlettel ösmertette. Popper János »hazai őstermelésünk statisztikája« című munkájában az állattenyésztésben rejlő nemzeti nyers tőkét 500 millió frtnál többre teszi; s nálunk ez összértékből egy lakosra mégis csak 31 frt jut, míg Nagy-Britanniában 165. Sürgeti tehát marhatenyésztésünknek emelését. — Dr. Rodiczky Jenő, kitől mezőgazdaságunk történetének megírását remélhetjük, most a juhtenyésztés multját mutatta be. A miniszterium Hattsek rajzában egy 1: 152,000 szerint készült borászati térképet adott ki, melyen a 6 borkerület s az ezekben levő borvidékek határai vannak feltüntetve. Ehhez 60 lapra terjedő magyarázó szöveg is járul. — Hazánk bányászatának összefüggő, kritikai történetét Wenzel Gusztáv bocsátotta közre, a legrégebb kortól kezdve egész napjainkig, a nála megszokott gondossággal gyűjtven össze minden tárgyára jellemzetes adatot. — Az országos statisztikai hivatal, hitelintézeteinknek 1878. évi-, Beóthy Leó vasútainknak 1877. évi állapotáról tett jelentést. A táviradknak 1879. évi statisztikájából álljon itt, hogy a vonalak hossza 14501, a huzaloké 52919 km., s hogy 980 táviró-állomáson 1417 egyén van alkalmazva. A m. kir. vasúti és hajózási felügyelőségnek 1879-re szóló adatai szerint a vasútak hossza 7374<sup>33</sup>, a hajóvonalaké 3542 km., melyeken összesen 10.810,576 személyt és 11.568,183 tonna árút szállítottak. Kisiklás folytán 120, összeütközés következtében 31 vasúti baleset történt. A hosszújaratú hajókkal 1879. január 1-től 1879. decz. végéig tett utazásokról Fiumében magyarul és olaszul jelent meg egy stat kimutatás.

Közműveltségünk fejlődésének történetét a legrégebb időktől 1301-ig megírta dr. Kerékgyártó Árpád, kinek ezen művét a földrajzban sem nélkülözhetni. Ingvald Undset Krisztianiában francziául adott ki egy tanulmányt hazánk bronzkoráról, melyet ábrákkal s 18 ábralappal világosít fel. Henszlmann Imre Magyarország csúcsíves stílusú műemlékeinek II. kötetét nyomatta ki 4 tábla és 191 fametszet kíséretében. Benne Győr, Soprony, Pozsony, Szent-György, Bazin Modor és Nagy-Szombat nevezetességeire terjeszkedik ki. — Hess A. Frankfurtban a hg. Montenuovo gyűjteményében levő erdélyi pénzeket németül ösmertette (6 táblával). A jelen tanügyi állapotokat a miniszterium szokott

jelentése és az iskolai értesítőknek nagy tömege, az egyháziakat a schematismusok és ref. egyházkerületeknek évi kimutatásai tüntetik föl.

Hazánk természeti viszonyait számosan ösmertették.

Hegyrajzaink most is a Tátrára voltak főfigyelemmel. Péchy Imre eredeti mérések alapján a vízszintes és magassági viszonyoknak egy mértékre való hozatalával alakított dombormű után rézből, galvaníton sokszorosította a Tátrahegység domborművét térképét. Ugyancsak a budapesti államnyomdában jelent meg — szintén eredeti mérések alapján — a Tátrahegység gazdasági, hegy- és vízrajzi térképe 2 lapon, továbbá eredeti fényképek után készült tájképe. — A katonai föld. intézet 1:75.000 szerént adta ki a Magas-Tátra térképét, Kolbenheyer Károly pedig Teschenben már 3. kiadásban bocsátotta közre két térképpel ellátott »Die hohe Tátra« című könyvét, mely már is annyi látogatót vezetett hazánknak e szép vidékére. Dr. Szontagh Miklós viszont a Tátravidék telét, tehát voltaképp annak meteorológiai viszonyait ösmertette a Kárpátgyűlés évkönyvében. Siegmeth Károly ugyan röviden, de igen érdekesen értekezett a magas Tátráról a Gegr. Rundschau-ban. — Székely Mihály egy kis füzetet adott ki a Karszt-hegység sajátosságai hegyviszonyairól és növénykulturájáról, míg Rákóczy Sándor társulatunk közleményeiben szólt a Karsztról és népeiről. Petrovitsch M. a »Natur« 3. számában a Horvátország déli vidékein levő hegyeket, Gelei Márton pedig a Magyarország és a Nagyvilágban a Mezőséget rajzolta. Végre megemlíthetjük, hogy Németh Vilmostól »Magyarország hegy-, sík- és vízrajzi viszonyainak átnézeti térképét« a miniszterium isk. használatra engedélyezte s hogy ezenkívül isk. czélokra még más kettőt kaptunk. Az egyik Hatsektől Magyarország magassági és vízrajzi viszonyainak térképe, igen kellemetlen sötét színezéssel, nem egy hibával (pl. Pozsegától északra a Papuk helyett a voltaképp belovári Bilo áll) és több indokolatlan hiánynyal (pl. az erdélyi hágók nagyobb része nincs bevezetve). Ugyane tárgyról tiszta átnézetet nyújt Homolka Józsefnek már szemre nézve is tetszetősebb, jó színválasztékú térképe, mely tanulmánynyal és tanügyi követelményeinknek ösmertetével készült s melyet a keresztmetszetek is szemléltetőbbé tesznek. Ezen előnyöknek fejében szívesen mellőzzük az elnevezésekben ittott előforduló s egy újabb kiadásnál könnyen elkerülhető kisebb sajtó- vagy íráshibáit. Sajnálunk kell, hogy olyan emberek is vállalkoznak oro-hydrographiai térképeknek szerkesztésére, kik erre legkevésbé sincsenek hivatva. Értjük a Károlyi-féle papírkereskedés által kiadott lapot, melyet nevének elhallgatása mellett, egy journalist »csinált«. E névtelenség a legjobb gondolat az egész kivitelben. Hasonlóan érték nélküli, egyszerűen üzletmunka a »Rautmann-féle atlasz iskolák és magánosok használatára«, mely »különös tekintettel« van Magyarországra. Az igaz, hogy elég »különös« tekintettel!

Vízrajzaink sorát a Dunára vonatkozó művekkel kezdetjük meg. — Hieronymi Károly államtitkártól márcz. 17.

jelent meg a »budapesti Dunaszakaszb. szabályozása«, melyben a külföldi szakértők ellen érvelve, az eddig követelt rendszernek helyességét vitatja s azt, hogy ennek következetes folytatása leginkább felel meg a főváros érdekeinek. A dunaszabályozási bizottság különben márcz. 31. tartotta első ülését a végleges szabályozási munkálatok tárgyában — Lanfrancconi Enea mérnök Pozsonyban kézirat gyanánt nyomatta ki »Közép-Európa vízi útjai és a Dunafolyam szabályozásának fontosságáról« című füzetét gondos rajzokkal. Első sorban a Dévény és Gönyő közti szabályozást sürgeti, melynek költségét mintegy 10 millióra teszi. A bécsi Dunae gy es ü let közzétette a Moldova s Turuu-Szeverin közti Dunarész, vagyis a Vaskapu szabályozására vonatkozó okleveleket. A Vásárhelyi Pál arczképével ellátott műben Vásárhelyinek, Wex Gusztávnak, Mac Alpinének ( 871), a magyar, osztrák- és török kormányok által 1874-ben kiküldött bizottságnak s az 1879-ben meghívott külföldi szakértőknek jelentéseit szép rajzok kíséretében olvashatni. Végül Heksch Sándor is befejezte »Die Donau von ihrem Ursprung bis an die Mündung« und »Illustrierter Führer auf der Donau von Regensburg bis Sulina« című munkáját. Az elsőhöz 200 rajz és 1 folyamtérkép, a másodikhoz 50 fametszet és 5 folyamtérkép járul. A Maros mentét Paulistól Zámig terjedő szakaszában dr. Márki Sándor, a Dunajecz folyását dr. Roth Samu ösmertette a Lovcsányi Gyula által megindított Magyar Geában; Korizmicz László pedig most külön is kiadta »Vizeink ügyében« a gazd. egyesületben 1879. decz. 14. tartott értekezését. Állóvizeink is részesültek némi figyelemben. Kolbenheyer Károly a Magas-Tátra forrásvizei közül 45-öt, tavai közül pedig 32-öt vizsgált meg hőmérsékök szempontjából. Dr. Dezső Béla a magyar tenger monographiájának elkészítésére vállalkozott. Általános leírást adott róla a Pesti Napló 298-ik számában s a Vasárnapi Ujságban, a Természettud. Közlönyben pedig a magyar tenger szivacsvilágáról s a Quarnero term. viszonyairól értekezett. Kiemeli, hogy a Quarnero partja százados sülyedés következtében alámerül; kemény mészkövekből áll ugyan az, de az egész voltaképen csak a tenger alá sülyedt üstvölgy. A környező mészhegy-koszorúnak vízfolyása a magyar tenger felé irányul, mi pl. Cherso szigeten a Vrana-tó képzésére szolgáltat alkalmat. Mindamellet valódi tengervíz-természetű, mire döntő bizonyíték a mészszivacsoknak Dezső által észlelt mind a három családja. A tenger hőmérséke most is az lehet, mi a jégkorszakban volt; azért észak-tengeri sajátságú rákokat találunk itt (Scampo = Nephrops Norvegicus.) Általában véve ez öböl a Földközi tengernek legérdekesebb része, annak különálló faunai kerülete.

A természetrajz hárm as felosztásában aránylag az ásványok ösmertetésére fektetnek súlyt írónk. Állatgeographiánkat Frivaldszky János Magyarország déli vidékeinek néhány új téhelyröpijével gazdagította a Természettud. Füzetekben; ugyanott dr. Horváth Géza »hemipterologiai közlemények« című alatt 6 új félröpiüt ír le, pótlékkal a lygaeidák monographiá-

jához; a Magas-Tátrából újabb adatokat nyújt a magyar faunához, összeállítván a maga s mások által az utóbbi években eszközölt kutatások eredményeit. Dr. Dezsőnek a magyar tengerpart szivacsfaunájáról irt cikkéről már volt említés. — Igen szűk kör számára nyomatta ki Rudolf főherczeg a maga »Allerlei gesammelte ornithologische Betrachtungen« című munkáját, melyben a gödöllővidéki saskeselyükről s hazánk némely más madarairól is megemlékezik. Hermann Ottó a magyar madárvilágról, Károlyi János Magyarország kigyóiról, Mocsáry Sándor a nemz. muzeum új méhfajairól s a magyar faunában új hártyaröpiékről, Temesváry Ödön a hazánkban előforduló myriopodákról irt, mind a Herman-féle Természetrizsi Füzetekben. — Növényeinkről általánosabb ösmertetések nem jelentek meg; Janka Vilmos a Bánság (?) flóráját, Simkovics Lajos az általa fölfedezett új növényeket, Staub Mór a fossil plumeriafajokat mutatta be, szintén Herman folyóiratában. — Az ásvány- és földtani művek közül első helyen áll Maderspach Livius könyve Magyarország vasércz-fekhelyeiről, melyhez 11 térkép s a szöveg közt 79 ábra járul. Kifejezett célja, hogy »mindazon szakembereknek, bányászoknak, bányavállalkozóknak és kutatóknak, kik távol vidéken működve, a geologiai újabb kutatások eredményeit nem ismerik, vagy ezeket az adatokat könnyen meg nem szerezhetik, oly vezérfonalat nyújtson, melynek segedelmével egyrészt a rétegsorozatra és a kőzetekre nézve sok helyen fennálló téves felfogást helyre lehessen igazítani, másrészt pedig hogy a vasércz-fekhelyeknek alapos tanulmányozására és további kutatásokra serkentőleg és elősegítőleg hasson.« Számos ösmeretlen dolgot mond el hazánk érczfekhelyeinek szerkezetére és belső szövetére nézve. Legfontosabb része a harmadik, melyben az egyes fekhelyeknek földtani helyzetét, alaki kiképződését, szerkezetét, kitöltését és ércznemeit írja le. Dr. Szabó József a gránitnak és cordieritnek (dichroitnak) a magyarországi trachytokban való szerepléséről irt tanulmányát tette közre. Bernát József Erdély konyhasó vizeit s azon jegyzéket ösmertette, mely szerint ott 1873-ban 254 községben 650 sóforrás és 375 sókibúvás volt. Czikke a Földtani Közlönyben, míg Mártonfy Lajosnak Erdély északnyugati szegletébe tett ásvány- és földtani kirándulását tárgyzó dolgozata a kolozsvári Orvos-Természettud. Értesítőben jelent meg. Foith Károly »Töredék a jövő geológiájából« címmel adott egy 23 lapra terjedő kis füzetet. Erdélynek földesmiei viszonyaiból bizonyítgatja, hogy neptunismus, nem tűz alkotta az összes kőzeteket. Az általa Torda és Enyed környékén talált új kőzetekben az ősnövényzet alakjait szabad szemmel is láthatni; már pedig »a kövek anyaga, kivéve az állati eredetű mészképződést, mind az őskori tengeri növényzet által hordatott össze. Még csak a vulkanikus kőzeteknek jegeczese állapota sem a vulkanizmus következménye, hanem dinamikus átalakulás által előidéztet másodikrendű állapot. Nyírmező határa e részben a geologoknak jövő Mekkája.« A Foith által ekként kicsinyített vulkanizmus egyébiránt elég gondot adott a tudósoknak. Scha-

farzik Ferencz a Dél-Magyarországon és a szomszédos területeken 1879. okt. 10-től. 1880. márczius 1-ig észlelt földrengéseket térkép kíséretében jellemezte a Földtani közlönyben s azokat peripheriális és radialis rendszerre vezette vissza. Az 1880. nov. 9. s azontúl az év végéig Zágrábban csaknem mindennap tapasztalt szokatlan mérvű földingások előreláthatólag komolyabb tanulmányokra fognak alkalmat nyújtani; Eddig — még Falb Rudolftól is csak általános elmékedések jelentek meg ezen tüneményről s okairól.

Meteorológiánk ügye a divatos közlemények sorába kezd emelkedni. A »Magyar Föld« című napilap napról napra szolgáltat időjárési táviratokkal, s a fővárosi és vidéki lapok is szívesen hozzák egyes észlelő állomásainknak az időjárásra vonatkozó adatait. Weninger László külön füzetben értekezett hazánk hőmérséki és csapadéki viszonyairól s könyvét 2 térkép egészíti ki. A meteor és földdelejeességi középponti intézet évkönyveinek 8-dik kötetét (1878-ról) most kaptuk. Más idevágó tanulmányokról már szóllottunk s részben még fogunk szólni.

Történelmi földrajzunk elsőrangú művel gyarapodott Pesty Frigyesnek az eltűnt régi vármegyékről írt két kötetes könyvében. Bámúlato forrásösmerettel szól a valóságos önhatósággal bírt vármegyékről, a szintén comitatus néven előforduló királynéi birtokokról, némely erdőispánságról, a Nyírségről, a szebeni, brassai és besztercei kerületekről, az esztergomi és kalocsai érsekekről, továbbá a zágrábi püspöknek comitatus nevet viselt egyes birtokairól, a Dráva-Száva közében keletkezett, de nem vármegyei jellegű comitatusokról s a zsupánságokról, néhol oly aprólékos részletességgel, hogy előadása nyomán biztos kézzel rajzolhatjuk meg az illető régi vármegyének térképét. Ily előzmény után a legnagyobb örömmel és bizalommal üdvözölhetjük az akadémia történelmi bizottságának határozatát, melylyel Magyarország történelmi és földrajzi helynévtárának elkészítésére Pestyt szólította föl. Ez időszerént senki sem hívatottabb erre ő nála, ki még ily írási föladat mellett is talál arra időt, hogy egyúttal a magyar várispánságok történetén dolgozzék. — Hasonló becses munkának ígérkezik dr. Ortway Tivadarnak Magyarország régi vízhálózatáról készülő műve is, melyből az 1300. évig kéziratban 400 ív áll sajtókészen. Wolf a szászsebesi programmban H. R. betűk alatt, részben oklevelek segítségével, újabb negyven erdélyi német helynevet magyarázott meg. Torma Károly a Századokban a Limes Dacicusról értekezett, az Archeologiai Értesítőben pedig ismét Dácia föld- és helyiratához közölt adatokat. Kimutatja, hogy Petris a. m. Arany, Micum a. m. Vecel és szól a Zalatnánál fennállott római bányahelységekről. Pauler Gyula a Századokban Lebedias és Etelköz határait igyekezett kijelölni, König Pál a dévai áll. reáliskola értesítőjében Erdély XVIII. századbeli statistikájához közölt adatokat, Oreusz Iván pedig orosz nyelven megírván az 1849. évi magyar hadjáratnak történetét, 14 térképpel s haditervvvel tette becsesebbé könyvét.

Földrajzi irodalmunk történelme még nincs megírva, a könyvészeti adatok azonban szépen gyűlnek hozzá. Torma Károly kinyomatván Dácia régiség és felirattani irodalmának földrajzilag is hasznos repertoriumát, abban 742 szerzőnek 404 önálló művét s 865 kisebb közleményét és 61 szerzőnek ötszázánál több kézirati munkáját s levelét stb. sorolja fel. Szilágyi Sándor a századokban az Apianiféle térképnek első, 1528-ki kiadását mutatta be, melyet Lázár, Tamás esztergomi érseknek titkára (deákja), »Tabula Hungariae ad quatuor latera« czímen készített — Bubicz Zsigmond fényes kiállítású kötetben és facsimilével ékesítve részletezi a magyarországi váraknak és városoknak a m. n. múzeum könyvtárában levő fa- és rézmetszeteit. Hanusz István »Magyarország földrajza 1778-ban a berlini reáliskolában«, Tomsits István pedig »Visszapillantás némely kartographiai mozzanatra« című czikkkel gazdagította társulatunknak 1880-ki közleményeit. — E rovataban azonban mint a legnagyobb nyereségről, Payer Húgó művéről kell említést tennünk. A Kárpátgyűjtés kiadásában megjelent »Bibliotheca Carpatica« 5885 tételben közli a Kárpátokra s a kis és nagy magyar alföldre vonatkozólag megjelent könyveknek, értekezéseknek, cikkeknek, térképeknek stb. jegyzékét s a gazdag anyagot a szerzők s a megbeszélt földrajzi egyesek nevének, valamint a tárgyalási szakoknak külön csoportokba való osztása folytán teszi mindenképen hozzáférhetővé. Apróbb hiányok s tévedések semmit sem vonhatnak le a szerkesztő érdeméből, s mi e könyvet szívesen ismerjük el a magyar földrajzi bibliographia alapvető műve gyanánt.

Ezekben röviden érintvén a hazánkat illetőleg 1880-ban megjelent s földrajzi, vagy földrajzilag értékesíthető irodalmi termékeket, átmegyünk azon munkákra, melyeket — kisebb területekkel foglalkozván — nem ez általános részben akartunk főlemlíteni, hanem az illető megyékre vonatkozó jegyzeteink közé helyeztünk.

A Baujvármegyének alsó-kékedi gyógyforrását vegyileg Stollár Gyula elemezte, s azt a szénsavas égvényes földes és — tekintettel 24° C. hőmérsékére s kén tartalmára, a kénes hévízekhez sorolta. A forrás, melyben már Mátyás király is megfürdött, a Pálhegy nyugati oldalán fakad. — Lengyel Béla a Ránkherleini és szejkai ásványvizet elemezte, Chyzer Kornél pedig egy német füzetben irányozta az érdeklődők figyelmét Ránkherleinra, mint Európának legnagyobb időszakos ártézi szökőkútjára. Ennek mélysége 404 m., a fölszökő legnagyobb vízsugarak 40, sőt néha 60 méterig hatolnak. A valami 30 perczig tartó tünevény naponként kétszer ismétlődik s a kitörő víz hőmérséke 24° C. — Dr. Veréby Károly az abauj- és torma megyei tankerület népoktatásának 1879. évi állapotáról adott egy 3 részre osztott füzetet, egy névtelen pedig összeszedte mindazon érveket, melyek a mellett szólnak, hogy a szervezendő kir. táblának székhelye Kassa legyen; röpiratában tehát a földr. előnyöket is ki kellett emelnie. — Egész Abaujnak térképét Hátsek gyűjteményében a XIX. sz. a. találjuk.

Alsó-Fehérvármegye alvinczi ősrégi templomát Téglás Gábor írta le a »Magyarország és a NV.«-ban. Szilágyi Sándor, önálló füzetben, Beke Antal pedig a Századokban tett jelentést a gyulafehérvári káptalani levéltárról.

Aradvármegye a régi Zarándnak nagyobb részét foglalván magában, itt említhetjük meg, hogy Rácz Károly egy terjedelmes kötetben ösmertette az 1702-ben megszűnt zarándi (ref.) egyházmegye történetét. Az első rész az egyházmegyének XVI. és XVII. századbeli általános történetét nyújtja, a második a hozzátartozott 168 községet mutatja be betűrendben. Ezek közül 2 Békés-, 9 Bihar-, 3 Csanád-, 2 Krassó-, 43 Arad-, 4 Szürény-, 2 Temes- és 103 Zarándvármegyében feküdt. A nagy szorgalommal készült műhöz kis térkép járul. — Lakatos Ottó hirdető leveleket bocsátott ki Arad városának monographiájára. Az egész 3 kötetben fog megjelenni s a 3-ik kötet kiválóan a mostani Aradot fogja rajzolni. — Dr. Gaal Jenő most is terjedelmes és igen jellemző jelentésben ösmertette az aradi keresk. és iparkamarához tartozó kerületnek 1879. évi állapotát, s ugyanazon kamra közzétette a kebelében élő kereskedőknek és iparosoknak cím- és névtárát. — Az aradi gazdasági egyesületnek Gaal titkár által szerkesztett idei évkönyve a megyének, dr. Weiss Sándornak az aradi magánkórház 1879. évi működéséről tett kimutatása pedig a városnak viszonyaihoz szolgál adalékul. A »Magyar Gea« Aradról és népéről közölt egy cikket.

Árvamegye térképe Hátsektől a VIII. sz. a.

Baranyavármegye mediterrán rétegeire vonatkozólag Matyasovszky Jakab palaeontologiai adatokat közölt a Természettudományi Füzetek IV. kötetében. Böckh János ápr. 19-én »Adatok a Mecsek-hegység és dombvidéke jurakorszaki lerakódásainak ismeretéhez« című értekezéssel foglalta el lev. tagi székét az akadémiában. Kácsfürdőről (Kács-Tapolca), hol tej- és savógyógymódot is követnek, egy kis füzet jelent meg. — Pécsváros ápr. 19-én sz. kir várossá-tételének századik évfordulóját ülvén, Aidinger János polgármestert, ki felolvasást tartott a város történetéről, megbízta, hogy dr. Kossutány Ignác tanárral egyetemben 3-4 év alatt készítse el a város monographiáját. Ez ügy utóbb hírlapi szóváltásokat idézett elő, mi a megbízatás helyett a pályázathirdetésnek gondolatára vezette a várost, mely e célra 2-3000 frtot szánt. — A Vasárnapi Ujságban V. I. pécsi emlékezéseit közölte, a Magyar Könyvszemle pedig a pécsi püspöki könyvtárt ösmertette.

Bars monographiája, melyet Botka Tivadar eredeti kútforrások után készített, már csak a sajtót várja. Térképét Hátsek az V. sz. a. közli. A körmöczi régi kamaráról és grófjairól Krisztkó Pál önállóan értekezett; az egész tulajdonképen csak körmöczi levéltár I. tomusában a kamarát illető okleveleknek összefüggő előadása. — Gyurgyik Gyula a »Magyarország és a Nagyvilág«-ban a körmöczbányai talajmozgást, dr. Thallóczy Lajos pedig az »Ország-Világ«-ban Hrusso-várát ösmertette.

Bács-Bodrogvármegye közönségét Iványi István történelmi társulat alakítására szólította föl s valószínű, hogy buzgalma sikerre vezet; mert Balás Imre, Mérey Agost, Radics György, Dudás Ödön, Melkay György, Steltzer Frigyes, Kármán József, Rohonyi Gyula, Retter Ede, Malónyai Sándor s mások idáig is foglalkoztak a megye multjának tanulmányozásával. Dudás Ödön különben „Bács-Bodrog» czímmel egy külön szaklapot is szerkeszt, mely kiválóan csak a megyét ösmerteti. — A Rudolf főherczeg madártani kirándulásai folytán bizonyos híre vergődött Kovilról kedvesen csevegett Herman Ottó a Természettud. Közlönynek »Egy kép hazánk madárvilágáról» czimű cikkében. A Vasárnapi Ujság a Dunán Palánka és Illok közt levő gőzkompot a Gonda-féle »Gazdasági Mérnök» pedig az újverbászi öntözési telepet mutatta be.

Báni kerület. Térképe Hátsektől, a LXXVIII. sz. a. E név alkalmasint utójára szerepel szemlénkben, minthogy 1881-ben a határőrvidéknek Horvátországba való bekebelezése minden valószínűség szerint tényné fog válni.

Belovármegye térképe Hátseknél LXXI. sz. a.

Beregvármegye monographiáját sajtó alá adta Lehoczky Tivadar, ki ezen kívül az Archaeol. Értesítőben a megye őskorából való újabb leleteket, a Kárpátgyelet évkönyvében pedig a beregi havasokat ösmertette. Az utóbbi könyvnek egyik kedves olvasmánya Siegmeth Károly útivázlata a munkácsi Beszkidekből, melyek természeti szépségökön kívül még ásványvizeik által is kitűnnek. Kiinduló pontja a Szernye-mocsáron túl levő Sztrabicsó-Gorond, hol nagy gőzfürészmalom működik s Munkácson, Podheringen és Szucsón át, hol az utolsó tölgyfákat találta, folytatja útját, minden körülményre kiterjedő jegyzeteket téve. A második szakaszban részletesen szól Hársfalva, Szolyva, a Luhi-Margittórrás, Polena, Paulova, Ploszko és Olenya ásványvizeiről.

Besztercze-Naszódmegye térképe Hátsektől az LVII. sz. a. Dr. Koch Antal a Földtani közlönyben petrographiai vizsgálat alá vette Radna vidékének a trachyt családhoz tartozó kőzeteit. E szerint »a Radnavidéki andesitek egy része bő kvarcztartalom által ötlük ugyan fel, de más részök csak górcsó alatt parányi szemcsékben mutat fel kvarczot és csak kis részök látszik teljesen mentesnek a kvarcztól; teljesen normal andesit igen gyéren fordul elő; legtöbb az olyan változat, mely a normáltól a tiszta zöldkővesig való átmenetelnek különböző stadiumában van s már ezen körülmény is világosan szól azon felfogás ellen, mely szerint nálunk a valódi zöldkőves andesiteket külön közetfajként »propylit» névvel el lehessen különíteni a normal andesitektől.» — Mártonfy Lajos pedig az Orvos Természettud. Értesítőben Radna ásványainak jegyzékét pótolván, közelebbi adatokat hoz fel a pyrrhotinról, s a Földtani közlönnyel szemben saját meghatározásának helyességét vitatja. — Kramer Frigyes a beszterczei isk. értesítőben a Radnavölgyének militarizálását okleveles toldalék kíséretében fejtegeti.

Békésvármegye flóráját Borbás Vincze részletesen

ösmertette az akadémia 15-ki ülésében. A víz és talaj, a szíkes mező és rónaerdők a megye növényzetét jobban kiemelik, mint eddig az Alföld egyhangú növényzetéről hinni lehetett. Részletesen számol a három termőhely vegetatiói viszonyairól és formációjáról, tekintettel lévén a talajnemekre is. Erdei közül a dobozit és fásit dicséri leginkább. Mihálfi József a szarvasi főiskola évi jelentésében újabb adalékot nyújt a földrajz tanításához a középiskolában, midőn kiindulási pontul a szülőföldismeretben a földrajzi fogalmak megalkotására és a térképrajzolás elemeinek megmagyarázására a hegy, völgy, forrás és erdőnélküli Szarvast és vidékét veszi föl. — Ambrus József a temesvári Történeti és Régészeti Értesítőben a békésgyulai múzeumot ösmerteti. E társulat 1874-ben keletkezett s gyűjteménye az etrusk-edények dolgában nálunk egyetlen bronz-, vörösréz-, kő- és agyagedény tárgyait csaknem kizárólag a megyében találták. — Mokry Sámuel közzétette a gazd. egyesület 1879. évi értesítőjét.

Biharvármegye egyik gyöngyének, Rézbányának térképét 1:144,000 szerint a katonai földrajzi intézettől kaptuk. Dr. Becke Frigyes a botosi hessitről, mely Rézbánya vidékén régen ösmeretes, értekezett a Tscherin-féle Miner. Mittheilungen-ben. Szerinte — Krenner tesseralja ellenében — a tellureziüst kristályrendszere trinklin, mely azonban a tesseralrendszerhez igen közel esik. Vegyi alkotása  $Ag_2Te$  csekély minőségű  $Au_2Te_3$  keveredéssel. — Bunyitay Vincze, a nagyváradai egyházmegye derék monographusa, a nagyváradai I. sz. székesegyházat fölszenteltetésének századik évfordulóján történelmi szempontból egy 43 lapnyi füzetben ösmertette, különösen kiemelve Storno Ferencz szép freskóit. Bunyitaynak második füzete az »Ismeretlen apátságok« a fügi vagy fugyi, a szentjánosi, zámi oháti és szentmiklósi apátságok történetét tartalmazza. Fő azonban itt a helymeghatározás, mely a történelmi földrajz szempontjából kiválóan érdekes. Harmadik könyve az egyedi apátság története. Ez apátság Diószegtől félórára gyönyörű fennsíkon emelkedett. Első nyomát a XIII. századbeli »Várad Regestrum«-ban találjuk, az utolsót 1364-ből. Bunyitay előadása könnyed, tárczaszerű, mindamellett alapos, ha nem is ment minden tévedéstől. — Márki Sándor a »Szabadság« című váradai lapban 44 közleményben szólt Biharvármegye régibb költőiről. Tárgyalásában 1711-ig jutott. Ugyanő külön adott ki egy könyvet »Bihari román írók« címmel, kiterjeszkedvén a bihari oláh köznépműveltségének jellemzésére is.

Borsodmegye térképe Hátsektől a XXVII. sz. a. — A Történelmi Társulat július 1. Miskolcz városának Varga János által készített monographiáját Szilágyi Sándornak, Gyárfás István-nak és Thallóczy Lajosnak adta ki bírálatra.

Brassómegye térképe Hátsektől a LXIV. sz. a. — A brassó-tömösi vasutat érdekesen ösmertette ifj. Perczel Mór vasútépítési felügyelő a Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyében. E szerint Brassótól a határszélig a vasút 25200 m. hosszú. Brassónál 564<sup>5</sup>., a határszállán 1025<sup>5</sup>., m. a tenger színe fölött való ma-

gasság. Behatóbban az utolsó 8800 m. hosszú vonalrészt taglalja s a 937 m. hosszú alagútát. A mellékelt térképrészlet igen elmosódott.

Bródi kerület térképe Hatsektől a LXXVI. sz. a.

Budapest-fővárosnak és környékének domborművű térképét 1:36,000 szerint papiranyagból állította össze Rakssányi Gyula mérnök. A domborzatot háromszorosan torzította, minek következtében az 529 m. magas Jánoshegy itt nem 14, hanem 42 mm. magas. A művelési ágakat olajfestéssel jelölte. — Borsodi Szilágyi Dezső a főváros helyrajzát a közmunkatanács által megállapított összes tervek, az új házszámzás, a végleges szabályozási vonalak s egyéb tervek feltüntetésével nyújtotta. Tervrajzán már 7 híd van a Dunán, a mostani Huszárház és a kerepesi bazár helyén ott áll a Walhalla és a honalapítást jelző szobor. — Az államnyomdában az eredeti kataszteri fölmérés szelvényeiről kisebbitve 8 lapon jelent meg Budapest-főváros budai egész területének térképe. Hieronymi Károly tizenhat tábla kíséretében szolt a budapesti Dunaszakas szabályozásáról. Ezt már említettük. — Torma Károly önálló tanulmányjá szélesedett bírálatban szolt a »Századok« lapjain Budapestnek Salamon által írt történetéről, az Archaeologiai Értesítőben pedig az aquincumi ásátásokról értekezett, melyek más lapoknak és folyóiratoknak figyelmét is nagyban igénybe vették. Torma Károlynak idáig is szerencsés kutatásai valószínűleg Aquincum monographiájának megírására fogják bírni a derék tudóst. — A budapesti egyetem 1880. május 13. ünnepelvén a fővárosban tett elhelyeztetésének századik évfordulóját, multjáról s jelenéről egy kisebb füzetben érdekesen szolt dr. Margó Tivadar, az egyetem összefüggő történetét pedig dr. Pauler Tivadar dolgozta ki; nagyszabású művéből azonban idáig csak az első kötet első füzete jelent meg. — Zsigmondy Béla a Mérnök-Egylet Közlönyében részletesen beszélte el a városligeti artézi kút fúráának körülményeit, Than Károly pedig ápr. 19. bemutatta az akadémiának ezen hévforrás vegyelemzését. Vegytani jellem dolgában hasonlít az a margitszigeti forrás vizéhez; a csekély kéntartalmú nem-alkalikus szénsavas hévizek közé sorolhatni; hőmérséke 73,8° R. (körülbelül mint a karlsbadi Sprudelé). — A budapesti stat. hivatal ez évben is tett közleményeket; egy névtelen pedig cím- és lakjegyzéket közölt, melyben föltalálni az utcákat, tereket, lakosokat, iparosokat, kereskedőket, hatóságokat, intézeteket, társulatokat stb. A városnak egyes nevezetességeiről hol egyik, hol másik lapban találunk czikkeket; így a Vasárnapi Ujságban a főváros több mulatóhelye, a Margitsziget, Csengeri városligeti nyaralója, az új lóversenypálya, Toldy Ferencz és Woronieczky hg. síremléke, az ó-budai amphiteatrum stb. képek segélyével van ösmertelve.

Csik megye térképe Hátséktől a LVIII. sz. a. — A székes közmívelődési egyesület IV. évkönyvének egyik legbecsesebb czikke T. Nagy Imre tanulmánya a csiki nyelvjárásról.

Csongrád megyét illetőleg csak Pálffy szegedi polgármesternek jan. 25. tett szokott évi jelentését említjük meg. Kár,

hogy szabályszerű jelentéseiket a többi törvényhatóságok nem-igen nyomatják ki.

Esztergom városát s az ott fölállított honvédemléket Rényi Rezső mutatta be a Vasárnapi Ujságban. Ugyancsak ő önálló füzetben kultúrtörténelmi szempontból vizsgálta az esztergomi primási kép- és metszettárt s annak műirodalmát. Dankó József kanonok történelmi, műirodalmi és oklevéltári részleteket közölt az esztergomi főegyház kincstárából. Magyarúl s németül adja benne a kincstár történetét, melynek kiemelkedő alakjai közé tartozik Vitéz és Bakacs. 55 szám alatt 75 tárgynak remek fényképét közli szakavatott történelmi és ismertető leírás és a legrégibb lelettárak kíséretében. Mint örömmel halljuk, dr. Czobor Béla a nagy közönség számára is átdolgozta e kiváló munkát, melynek nyomán az augsburgi Allgemeine Zeitung deczemberi számai is bővebben foglalkoztak Esztergommal és műkincseivel. Knauz Nándor is már valami 60 ívet nyomtatott ki a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis második kötetéből, úgy, hogy a magyarországi kereszténységnek ezen klasszikus városa most igen méltó képviseltetést nyert monographia-irodalmunkban. — Nedeczky Gáspár plébános Dömös történetét és újabb leírását adta ki. A régi apátságából ma csak egy fal omladéka látszanak. A város multját, plebániáját, anyagi állapotát, a tanügyet, a lakosságra vonatkozó statisztikai dolgokat, a talajt és művelése módját, a hitfelekezeti viszonyokat stb. alaposan és csinos iránylyal ösmerteti, úgy, hogy könyvét a sikerültebb monographiák közt említhetjük.

Fehérvármegyében a mohai artézi kútat dr. Lengyel Béla vegyi vizsgálat alá vevén, úgy találta, hogy annak vize a földes tiszta savanyúvizek közé tartozik, igen sok szénsavval. Egyik ritkán előforduló alkatrésze a titánsav. — A régészeti tekintetben terjedelmes edénytemetőjéről ismeretes. Pátkán talált fémrégiséget (barbárkori ruhakapcsot) Pulszky Ferencz, az ercsi őskori négy öntőmintát s bronzleleteket pedig Hampel mutatta be az Arch. Értesítőben.

Fiume városát s környékét, mint »a magyar korona gyöngyét«, dr. Lázár György természettani, ethnographiai és történelmi tekintetben egy, a nép és ifjuság számára irt könyvben rajzolta. A város és vármegye térképét Hátsektől a LXVI VII. lapon kaptuk. A községi tanács és a keresk. kamara a magyar gazdasági egyesületnek e városnak tett látogatása alkalmából »Adatok Fiume keresk. állapotáról« czimmal egy emlékiratot nyomtatott ki. — Dr. Dezső Bélának Fiume vidékén tett útjáról már volt szó.

Fogarasmegye térképe Hátseknél a LXIII. sz. a. — Dr. Primics György »Bolyongások a fogarasi havasokban« czimmal a Kárpátgyelet Évkönyvében általán jellemezvén a hegységet, leírja azon 7 kirándulását, melyet Új-Sinka, Pojanamerului, Holbach, — a sebesi és kopacseli, a récsei és brázai, — a porumbáki havasok, — Butyán és a 2536 m. magas Negoii, — a Szurul, a Felső és Alsó-Sebes völgye s Porcest környékére intézett.

Gömör megyének gyöngyéről, a sztraczenai völgyről és a dobsinai jégbarlangról Pelech E. János által írt könyvet a magyarországi útjából hazatért Rerant Lowe angol nyelvre fordította és sok képpel ellátva adta ki. Francziára is le fogják fordítani. Ugyane jégbarlangról dr. Scherner is értekezett a Zipser Bote 52. számában. Nagy László a Földtani Közlönyben a dobsinai dioritról szolt. Dr. Possewitz Tivadar bizonyította be először, hogy a gabbrónak tartott dobsinai zöldkő voltakép diorit, még pedig kvarcz-diorit; Nagy most kvarcz nélküli dioriteket is talált. — Schmidt Sándor a Természetrajzi Füzetek 3. kötetében a krasznahorka-váraljai wolynokról s a veszverési axinitről értekezett. Geyer Gyula a Kárpátégylet Évkönyvében Rozsnyóról és környékéről állatphaenologiai és meteor. adatokat közölt. A coleopterák közül összesen valami 820-at sorolt elő. Meteor. észleleteinek adatai különböznek a Hunfalvy által közlöttekétől, a mi az első észlelőhelynek hiányosságából s alkalmatlanságából eredhet. — Myskovszky Viktor az Ország-Világban déli oldaláról mutatta be Krasznahorka várát.

Gradiskai-kerület. Térképe Hátsektől a LXXVII. sz. a.

Györmegye egyik legérdekesebb pontjának, Pannonhalmának, multjáról értekezett Halbik Cyprián a rend névtárában s ez új adatokban bővelkedő tanulmány szélesebb körű érdekeltiségre is számíthat. — Sztachovics Remig a pannonthalmi levéltár legrégibb okleveleinek kritikai kiadását készíti elő.

Hajdúmegyében, Püspök-Ladányban Zsigmondy Béla egy 2095 m. mély ártézi kútat furt, melyről a Földt. Közlönyben Roth Lajos értekezik. Táblázatokban tünteti föl a rétegek alkatrészeit, az ott talált édesvízi állatok maradványait; s minthogy a felső rétegeknek tanúsága szerint a mélyebb helyeken a pangó vizek később korig is fenntartották magukat, arra a következtetésre jut, hogy e vidék is része volt a nagy édesvízi tónak. — Erőss Lajos röviden áttekintette a debreczeni ref. főiskolában levő Magyar Irodalmi Önképző-Társulat multját. — A természetvizsgálóknak debreczeni nagygyűlésére meg fog jelenni Debreczen monographiája, melyet Balogh Ferencz, Békéssy László, Chilkó László, Géresi Kálmán, Harmath Gergely, Joó István, dr. Király Ferencz, Kovács János, dr. Popper Alajos, dr. Révész Imre, Szücs Mihály, dr. Tegze Imre, dr. Török József és Török Gábor közreműködése mellett dr. Zelizy Dániel készül szerkeszteni.

Háromszék megye térképe Hátsektől a LXV. sz. a. — Dr. Staub Mór a földtani társulatban decz. 1. Budai Józsefnek Bodos vidékén gyűjtött 316 növényét mutatta be. A 61 faj közt több új és olyan van, melyet idáig csak Európa déli, nyugati, vagy északi részéről, sőt épen Grönlandból ismertek. Magyarországnak immár egyik leggazdagabb növénylelethelyéül Bodost kell tartanunk. Benedek Elek a »Magyarország és a Nagyvilág«-ban a torjai fürdőt mutatta be.

Hevesvármegye térképe Hátsektől a XXVI. sz. a. Az

egri érseknek és a gyöngyösi szent-ferenczieknek könyvtárát röviden, de érdekesen írta le a »Magyar Könyvszemle«.

Hont megyében Selmecezen a Mihálytárnában nemrég calcitpseudomorphosákat találtak, melyek Szabó Józsefnek a »Földt. Közlöny«-ben tett megjegyzése szerint, a pseudomorphosákat nemcsak számban, de egy érdekes nemben is szaporították. — A selmeczi isk. programn a selmeczi iskolának 1652. évi törvényeit nyomatja le.

Hunyadban a Szarkótól a nagyági Csetrásig húzódó, szűkebb értelemben vett nagyági hegyláncz főgerinczétől dél felé elszakadó hegyágaknak azon sajátosságát, hogy »a lenyuló gerincz alsó részében nyeregalakú mélyedés mutatkozik, mely után a hegyág egy kerekded kimagasló meredekoldalú kúppal végződik«, kivált a Goronyistye-kúpnak vizsgálata után Inkey Béla a »Földtani Közlöny«-ben onnan magyarázza, hogy »ez oldalágak az egyes lávaáraknak végső részét képezték, melyek később az alattuk levő sediment-rétegeknek egy részével közönséges csuszamlás útján a fő tömegtől elszakadtak s kissé lejjebb mozdultak. A légkörieknek koptató hatása azután létrehozta a mostani alakot s azért találjuk mindig az üledékes közet nyomait a két andesit-tömeg közé, mintegy beékelve a nyeregszerű mélyedésben és annak oldalain«. — Koch Antal és Fabinyi Rudolf a kolozsvári »Orvos-Természettud. Értesítő«-ben a rudabányai aranytartalmú telérközeteknek s olvasztott aranygömböknek ásvány- és vegytani vizsgálatát, Dada Jenő pedig a párospesterei barlangban tett kutatások eredményét adja. Torma Zsófia önálló füzetben, Téglás Gábor pedig a »Természettud. Közlöny«-ben értekezik a nándori barlangsoportozatról, az előbbi függelékül a hunyadmegyei neolith kőkorszakbeli telepeket is ismertetvén. Az utóbbinak a piskii-petrozsényi hegyi vasútról szépen írt czikke társulatunk közleményei közt jelent meg. Körösbányának 1.144.000 szerint készült térképét a katonai földr. intézet bocsátotta közre (M. 11.) — Edelspacher Antal a temesvári »Tört. és Rég. Értesítő«-ben Sarmizegethusa nevét egyértelműnek tartja a »Sarma-hely«-lyel, melyet szarmaták építettek; az itt fennmaradt szarmata szó az irán nyelvcsaládra utal. — Szászvárosszéknak oklevéltárát Amlacher Albert az »Archiv des Vereines für siebenbürg. Landeskunde« ez évi kötetében állította össze.

Jász-Nagykún-Szolnok megye multjához járult Petrovay György, midőn a századokban Fegyvernek-város 1514. évi magyar köriratu pecsétjét — és Gyárfás István, midőn ugyanott a régi jászkún térmértékeket ismertette.

Kis-Küküllő megye térképe Hátsektől a LXII. sz. a. Magyar-Bényéről halvány arany s így talán erdélyi eredetű karperecet írt le az »Archeol. Értesítő«.

Kolozs megye monographiai adatokban ez idén nem igen nyert. Csak Salamon József adott ki egy füzetet, melyben Kolozsvár népesedésének akadályairól elmélkedett s javaslatokat tett ezek elhárítására.

Komárom megye térképe Hátsektől a XIII. sz. a. — Wenzel Gusztávnak Tata fénykoráról (1412—1542) írt s már a múlt évben említett füzete tulajdonképen csak az idén jelent meg az akadémia értekezései közt.

Kőrös megye térképe Hátseknél a LXX. sz. a.

Krassó- és Szörénymegyének egyesítésére nézve a miniszterelnök által 1880. okt. 4. benyújtott javaslat törvényerőre emelkedvén, 1881. jan. 4. az egyesített két megye meg is tartotta ugyan első közgyűlését; mindamellett jelen alkalommal még mint önálló megyékről emlékezzünk meg róluk. — E törvény némileg elévülttette Kalkbrenner Zsigmondnak és Stara Józsefnek füzetét, melyben (német nyelven) a honismét a Krassó megyére vonatkozó földrajzi tananyagának feldolgozásával kezdtek. E tan-könyvet ők a Krassó megyei piskolák 3-ik osztályának számára készítették. Krassova térképét (G. 14.) s Uj-Moldováét (G. 15.) 1.144,000 szerint a kat. földr. int. adta. — Abt Antal a kolozsvári »Orvos-Természettud. Értesítő«-ben a rezsiczai vasgyár-ból való különböző vas- és aczélnemeknek tágulási együtthatóiról, Böhm Lénárt pedig a temesvári »Tört. és Rég. Értesítő«-ben az Alduna hajdani erődtítéseiről (Pozsezsena, Moldova, Lászlóvár — most Kula) értekezett.

Lika-Otocsányi-kerület térképe Hátseknél a LXX. sz. a.

Liptó megyéé ugyanott a VII. sz. a., Liptó-Szent-Miklósé pedig a kat. földr. int. kiadásai közt, 1:75,000 szerint. — A megyének három kötetre tervezett monographiáján Majláth Béla dolgozik. — Korytniczát, a magyar Marienbadot, az Ország-Világ ismertette (képpel.)

Maros-Tordamegye térképe Hátsektől az LIX. sz. a. — Szilágyi Sándor a századokban tett jelentést a gr. Telekycsaládnak m.-vásárhelyi levéltáráról. — Nemes Ödön a »Magyarorsz. és a NV.«-ban a m.-vásárhelyi várkastélyt írta le.

Mármaros megye térképe Hátseknél a XXXVII. sz. a. — Franzenau Ágost a Földtani Közlönyben Ferenczvölgyről, mint új lelethelyről, barytot és maskasitot mutatott be. Gesell Sándor a Kárpátgyelet Évkönyvében adatokat közölt a mármaros-i petroleum-előjövétel megismertetéséhez. Hampel József az Archaetl. Értesítőben méltatta a megyei aranyeletet, mely — talán pénzül szolgált — 52 aranykarikából áll.

Moson megye térképe Hátsektől a XV. sz. a.

Nagy-Küküllőé u. o. a LXI. sz. a. A segesvári isk. értesítvényben a gymn. könyvtár szakkatalógmának I. része foglaltatik.

Nógrád megye térképe Hátseknél a III. sz. a. Pulszky Ferencz az Arch. Értesítőben a kizárólag vastárgyú pusztagéczi keltasírleletet, Hampel pedig a pilini öntőmintát magyarázta meg s ezzel a hazánkban talált öntőminták számát 29-re tette, annyira, amennyivel egy bronzkori régio sem dicsekedhetik. (L. a borjasi leletet Torontálban.)

Nyitra vármegyének közgyűlése 1880. okt. 24. elhatározta, hogy a megye monographiájának megíratására pályázatot hirdet, a módozatok megállapítását egy választmányra bízván. Hisszük, hogy e pályázat nem lesz meddő. Odescalchy Gyula herczeg Rudnay Béla, Tagányi Károly, dr. Nendtwich Károly, dr. Császár Imre s mások már eddig is nagy buzgalommal jegyeztettek ez irányban. Ohajtanunk kell azonban, hogy a földrajzi mozzanatokra a megírandó monographiában nagyobb súlyt helyezzenek, mint azt közönségesen tenni szokták. — Tagányi Károly a Századokban a Nyitra megye német telepeinek eredetéről értekezik; a Zsari, Tacsó és Klak községekben lakó u. n. handerburzok a szepesi és erdélyi századoknak testvérei s valamikor 1332 táján talán Szepes megyéből költöztek oda. — Örvény Sándor a privigye algyrnasium értesítőjében Privigye helyrajzi és földtani, — Libertiny Gusztáv tanfelügyelő pedig a nyitra megyei tanközlönynek 1879. évi népoktatási viszonyait tárgyalta.

Ogulin-Szluin-kerület térképe Hátseknél a LXXIX. sz. a. Az Ogulin vidékén átfolyó Karst-folyókat érdekesen ösmertette a »Globus« 27. kötetének 15. száma.

Pest megyének Homolka József által rajzolt s tavalyi szemlénken már fömlített nagy térképe most a közigazgatás igényeihez mérten átdolgozva jelent meg és czéljának tökéletesen megfelel. A sokféle szím ugyan kissé kápráztatóvá teszi a képet, de ez elkerülhetetlen, minthogy a közigazgatásnak minden földrajzi tényét be kellett vennie. Igen érdemes munka Vác-város története is Karcsu Arzéntől. A négy kötetre terjedő első rész a város történetét, a második pedig a váci egyházmegye, káptalan, kolostorok, plébániák, iskolák, intézetek, hivatalok, egyesületek stb. leírását tartalmazza. Tizennégy évi ernyedetlen szorgalomnak eredménye lesz e könyv, melyből idáig két kötet jelent meg. Jellemző, hogy a megrendelők száma nem haladja meg a százat, s hogy Vácra épenséggel csak 16 aláíró jelentkezett. A mű utolsó kötetéhez lépek is fognak járulni. — A galgavölgyi és vidéki eruptív kőzeteket Schaffarzik Ferencz az ezeket bazaltoknak tartó dr. Stacho Guidó (1850) ellenében üvegbazisban bővelkedő bytownit-augit-trachytoknak nyilvánította. — Matyasovszky Jakab egy elnyelő ártézi kút által Pomáz határában tett árvízlecsapolási kísérletet ismertetett a »Földt. Közönyben.« — A budavidéki ó-harmadkori képződményekről Hantken Miksa, ki Magyarország földtanának megírásával foglalkozik, kijelenti a »Földtani Közöny«-ben, hogy a budai márga, a nummulit és az orbitoid mészkő főtömege parányi szerves testcskékből áll és pedig mészalgák morzsalékából, bryozoatóredékekből, foraminifera — és szivacsüskékből. — A földtani intézet javítva adta ki Budapest környékének dr. Hoffmann Károly által rajzolt geol. térképét. — A nagy-kőrösi dunameléki ref. egyházkerületi tanítóképző-intézetnek, mint a közzétett jegyzékből kitűnik, 9 szakban 1144 könyve van. A nagy-kőrösi ásatásokról Öreg János szólt a Vas. Ujságban, míg a kis-kőrösi Petőfi-ház u. o. egy névtelen ismertette. A rákos-palotai

bronzleletet Hampel, a tökölei ősrégi egyháznak egyik kincsét, a »Békés« III. Frigyes császárnak 1448-ból való egyh. ruházatát Rómer mutatta be az »Archaeol. Értesítő«-ben.

Pétervárad-i-kerület térképe Hátseknél a LXXV. sz. a., Mitrovicé 1:144,000 szerint (II. 15.) a kat. földr. intézettől.

Pozsegamegye térképe Hátsektől a LXXII. sz. a.

Pozsonymegye gazd. egyesületének vékony évkönyvét ez évben Földes Gyula szerkesztette. — Rimely Károly kanonok kézirat gyanánt nyomatta ki a pozsonyi sz. Márton-káptalan egyházának történetét — latinul, a mi izlés dolga. Kézirati jellege mellett is több bírálat jelent meg róla; az Uj Magyar Sion ugyan éles megjegyzéseket tesz rá, de a többi mint forrásmunkát ajánlja. Réchey V. Alfonz a »kis Róma«, vagyis Nagy Szombatnak néhány vallásos (többnyire jezsuita) emlékével foglalkozott az Uj Magyar Sionban.

Sárosszegye székhelyének, Eperjesnek, monographiáján Lásztóka László dolgozik; az eperjesi főgymnasium értesítőjében az idén Eperjes egykori kézműiparának és kereskedelmének történetéből közölt adatokat. Az eperjesi ág. evang. kollégiumnak 1776-ig terjedő történetét Molnár Aladár adta a »Magyar Tanügy«-ben. — Myskovszky Viktor Bártfa középkori műemlékeinek második kötetét 5 fénynyomatú tábla és számos fametszet kíséretében nyújtotta. Bártfa fekvésének és helyrajzának előrebocsátása után a régi erődtámaszokkal (körfalak, kapuk, bástyatoronyok), a városházzal, az abban levő termekkel, műkincsekkel, régiségekkel s végre a város krónikájával ismertet meg bennünket. Az államnymondó jó hírnevét a vörösvágás-dubniki opálbányák átnézeti térképe mindenestre igazolja. — Dénes Ferencz a »Zipser Bote« 40—43. számában az ó-ruzsini két barlangról értekezik, behatóbb munkát is igérve e tárgyban. A nagyobb barlang a tenger fölött 620 m.-rel fekszik s 90 m. hosszú. Az ásatások azon eredménnyel leptek meg, hogy itt a Magyarországon más hol még nem észlelt özönvízelőtti ember tartózkodott. A kisebb barlang amannál 30—40 méterrel mélyebben fekszik és csak 35 m. hosszú.

Sopron környékének dr. Hoffmann Sándor, Inkei Béla, Telegdi Roth Lajos és Stürzenbaum József, valamint Kapuvár környékének Telegdi Roth Lajos által fölvett földtani térképét a földtani intézet adta ki. A Természettudományi füzetek 3. kötetében Schmidt Sándor a muzsaji völgyről értekezett. — Mint Müllner Mátvás a M. Könyvszemlében írja, az 1658-ban keletkezett soproni lycz. könyvtár jelenleg 21200 kötetből s egyebeken kívül 150 térképből áll. — Pulszky Ferencz a soproni kelta sírok tartalmát, dr. Czobor Béla a kethelyi oltárkövet (altare portatile) mutatta be az Archaeol. Értesítőben. Hasonló hordozható oltárt hazánkban csak Szepes-Szombathelyről ismerünk; a kethelyit most a győri papnövelő-intézet gyűjteményében őrzik.

Szabolcs egyik derék városának, Nagy-Kállónak monographiájához Görömböi Péter jegyeztet.

Szebenmegye térképe Hátsektől az LII. sz. a. — Wertheimer Ede a Századokban igen kerekded képet nyújtott Nagy-Szebennek a mult század második felében volt állapotáról. Reissenberger Lajos a n.-szebeni Bruckenthal-múzeumban őrzött erdélyi pénzek leírásának második füzetét is kinyomatta. — A kat. földr. intézet 1:75,000 szerint tüntette föl Nagy-Szebennek környékét.

Szepesmegye térképét (152 cm. h. 122 cm. széles) Kövi Imre készítette el s a szepesmegyei tanítóegyesület adta ki. A katonai törzskarnak mérései után szabatosan rajzolt mű különleg is tetszetős és legjobb megyei térképeink közé tartozik. Hátsek a maga gyűjteményében a XXXI. sz. a. ábrázolta Szepesmegyét. Igló környéke 1:75,000 szerint a kat. földr. intézettől. — »Zipser Geschicht- und Zeitbilder« czímmel Weber Sámuel bélai ev. lelkész önálló könyvben, 11 fejezetben szolt Szepesmegyének és városainak polit. életéről, egyházi, iskolai és művelődési viszonyairól, bányászatáról, várainról, iparáról, egyleteiről, tavairól, ásványvizeiről, fürdőiről, népeinek szokásairól, a fejedelmeknek ott tett látogatásairól stb. A 392 lapnyi igen érdekes könyvhez 5 városnak képe van csatolva s egy tábla hét régi pecséttel. — Raisz Miksa a Kárpát-egylet Evkönyvében a jezerszko 4876 □ km. nagy s időszak természetű tóról, Dénes Ferencz (2 képpel) a 2629 m. magas jégvölgyi csúcsról, Scherfel Ferencz pedig folytatólag értekezik a szepesi Tátra alhavas és havasi virányáról s az erdős, törpefenyős és havasi tájak növényeit külön-külön sorolja föl. — Dr. Scherner a boroszlói Trewendtféle »Volkskalender«-nek 1881-re szolt folyamában »Der Kalendermann in der Tátra« czímmel útastításokat ad egy nyolcnapos Tátra-útra. — Dr. Emericz Géza 2 képpel ösmerteti Tátrafüredet és a tarpataki vízesést, Myskovszky pedig a szepeshelyi dómot, — mindkettő az Ország-Világban. Demkó Kálmán a Századokban s a lőcei áll. reáliskola értesítőjében a lőcei városi levéltárnak 1600-ig menő legrégibb irományait, dr. Ballagi Aladár a Vasárnapi Ujságban a lőcei Thurzóféle műemlékeket, a Gazdasági Mérnök pedig a szepeségi vászonfehérítést mutatta be. A vármegye szépségeinek és érdekességeinek ösmertetése körül igen nagy érdemeket szerzett a Hoepfner Gusztáv által Lőcsén szerkesztett »Zipser Bote«, mely igazán tudatával bír egy vidéki lap földadatának. Gazdag tartalmából kiemeljük a következő cikkeket: 1) a szlatvini savanyúvízről a 4. számban Honthy Sámuel. 2) Lőce-város fénykorából Szegfi Mór a 12—14. sz.-ban; 3) Egy kis kép Lőce polgárainak házi-életéből a XVII. sz. végén, Demkó Kálmántól. 45. sz. — 4) Az öt kárpáti tóhoz, 26. sz. — 5) Tátrafüred, Münyich Sándortól, 31—34. sz. — 6) A javorinai hegységben levő »Novi«-nak három barlangjáról, 33. szám. 7) Ugyanott E. L. a Zöldtónak Emericz által gyanított nagyobbodására azt jegyzi meg, hogy az volta-kép csak a tó régi nagyobb tükrének visszafoglalása. 8) Löwy M. a 35. számban a 611·5 m. magas hegyben 523 m. magasban nyíló szaláival ellátott dreveniki jégbarlangot rajzolja. Kár, hogy

kellő létrák hiányában nem hatolhatott benne messzire. 9) Az első kőkori lelet a Drevenikben, 40. sz. — 10) A mindszei templom történetéhez, Hradsky Józseftől, 37. sz. 11) Egy hegyi út az Alsó-Szepességben (a Szomolnoktól 5 órajárára levő 1100 m. magas Rablókőhöz és Hollához) Finger Ödöntől, 39. sz. — 12) A 2478 m. magas nagyszalóki csúcsra, 40. sz. 13) Hegyi utazások Szepesben, 46. sz. 14) Dr. Szontágh Miklós havi jelentései az új-tátrafüredi időjárásról stb., a reprodukált és más megyékre vonatkozó földrajzi cikkeknek egész sorozatával. Őszintén üdvözljük e derék lapot.

Szerémmegye térképe Hátsekről a LXXIV. sz. a.

Szilágyi u. o., XXXIX. sz. a. A zilahi ref. egyházközség történetét az erdélyi ref. egyháznak 23. névkönyve hozta. 1880. decz. 30. megalakult a megyei muzeum.

Szolnok-Dobokamegye térképe Hátsektől az LVI. sz. a. Dr. Koch Antal a Földt. Közlönyben a Czibles és Oláhláposbánya vidékének zöldkőandesitjeit vizsgálván, úgy találta, hogy mindkét hely kőzete túlnyomóan amphibol-andesit, alárendelt augittal és néha kvarccsal. Érdekesek a kontaktépződmények, melyeket az eruptív kőzet Oláhláposbánya vidékén a keresztültört palotában s homokkőben előidézett. — Torma Károly az Arch. Értesítőben Alsó-Ilosvárról római fölíratot közölt.

Szörénymegye térképe Hátsektől L. sz. a., Karánsebesé a kat. földrajzi intézettel 1:144,000 szerint (G. 13.) Stern Hugó a »Földt. Közlöny«-ben a megye eruptív kőzeteiről értekezett. A pattaschi, lapusnyiseli s prigori kőzetek szerénte egy jellegűek és azokat az eddig e vidékről nem fösmert biotit-amphibol-kvarcz-trachyhoz sorolja, ha azoknak összefüggését a kőzet határán levő harmadkori képletekhez megállapítani sikerül. Halaváts Gyula u. o. a megye földtani viszonyaihoz szolgáltat adatokat. Jobbadán az almás-krajnai mediterránkori édesvízi tó és a szörénymegyei neogén öböl egy részét figyelte meg, melynek üledéke a nagyrészt kistályos palákból álló magas hegyek, mint egykori partok közt, dombok képében jelentkeznek. — Földrajzilag igen érdekes eredménye az 1880. évnek a Mehádia mellett levő Szoronyistye-barlang fölfedezése. Bárány Barco Emil ösmertette először »Schilderung der neuentdeckten Höhle am Domoglet« címmel Orsován megjelent füzetében. Bővebben dr. Szalkay Gyula tanár járta be s írta le a délmagyarországi Természettud. Füzetekben s a Tört. és Régészeti Értesítőben. A szép csepkő-barlangot Szalkay nevére keresztelte az 1880. máj. 17. oda kirándult társaság. — Czirbusz Géza a délmagyarországi Természettud. füzeteken a Herkules-fürdő körül lakó románokról egyelőre soványan értekezett; felhívta a társulatot, hogy az ethnographiát is ápolja. Ugyanő két kép kíséretében szólt a M. Geában a mehádiai csepkőves barlangról; — míg magából a fürdőből az Ország-Világ közölt 8 képet. A Vasárnapi Ujság Orsovát és aninai vasutat ösmertette. Boleszny Antal a Tört. és Rég. Értesítőben az Izlászuhatag mellett romokban heverő Traján-hídról, Böhm Lénárt

pedig u. o. a toplitzi vízvezetékéről s a mehádiai régiségekről s az Al-Duna öt megerősített pontjáról (Kaonicza, Drenkova, Kurvingrad, Sztárics, Szvinicza) értekezett.

Temes megye hártaröpiüröl Mocsáry Sándor újabb adatokat közölt. Toul a Ferencz a bécsi földr. társulat közleményeiben a temesvári keresk. kamarának földtani és földr. viszonyait fejtegette. Böhm Lénárt sajtó alá adta Febértemplom monographiáját, a Tört. és Rég. Értesítőben pedig Dombót (a mai Dubováczt) ömértette.

Tolna megye floráját Kiss István jellemezte a Természetrajzi füzetekben. A. botanikusok e megyének csak szélein jártak s ezuttal szerző is csupán Szent-Lőrincz, Kis-Székely és Varsád falvak vidékeit kutatta.

Torda-Aranyos megye térképe Hátsektől az LIV. sz. a.

Torna megye térképe u. o. a XXX. sz. a. Szádélövölgyéről tárczaszerű visszaemlékezést közölt Veres Sándor az Ország-Világban

Torontálmegyét »Iránytű« című 612 lapra terjedő könyvében ösmértette Jokly Lipót. Hivatalos adatok alapján mutatja ki 230 községnek vagyoni állapotát, adómenyiségét stb. Szerzőnek a megye iránt ekként szerzett érdemeit Torontálmegye 500 forinttal jutalmazta. — Hampel az Arch. Értesítőben a horjasi újabb bronzzeleteket mutatta be. Ez öntőműhely maradványai közt először találjuk együtt egyéb öskori bronzokkal a keskeny és a hegyes vésőt. Ugyanazon folyóiratban a csesztég-csósztelki halomról, Délmagyarországnak első felásott halmáról van szó. — Edelspacher Antal a Tört. és Rég. Értesítőben a Becskerek-név eredetére nézve tesz észrevételeket.

Trencsén megye térképe Hátseknél a X. sz. a. Trencsén-Teplitzet az Ország-Világ irta le. Egy Trencsénben alapítandó »vágvölgyi múzeum« érdekében a »Vágvölgyi Lap« nov. 21. számában lelkes fölhívás jelent meg Pfeiffer Antaltól; a gyűjtés az ethnogr. tárgyakra is kiterjedne.

Túrócsmegye térképe Hátsektől, IX. sz. a. Szebeszlóról, leggazdagabb bronzkori lelethelyeink egyikéről ujabban a maga nemében páratlan ruhakapcsot (fibulát) ösmértetett Pulszky F. az Arch. Értesítőben.

Udvarhely megye térképe Hátseknél a LX. sz. a. Soly-mosy Lajos, külön megjelent füzeiben, a felső-rákosi ásványvizet az égvényes és égvényföldes savanyu-, a Küküllő balpartján levő székelyudvarhelyi hideg fürdőt pedig a jódos és brómos sós-vizek közé sorolta.

Ung megye térképe Hátsektől a XXXIV. sz. a. A lucskai határban levő mocsár temetkező helyén talált 500 db. obsidián és kovakőről szólt gr. Sztáray Antalné az Arch. Értesítőben; a Zipser Bote 38. számában a 150 lépés hosszú és 10 lépés széles trachyt »Sina-kő«-höz, (mely ugyan még Zemplénben van) a 2½ hektarnyi beszki di tengerszemhez és a szobránzi fürdőbe tett kirándulás van leirva.

Varasd megye térképe Hátseknél a LXIX. sz. a.

Vasvármegyét a népiskolák számára Ebenspanger János térkép kíséretében vázolta 23 lapon. Talán ennek egyes fogatkozásai birták rá a szombathelyi tanítóttestületet, hogy ugyancsak a népiskolák számára egy földrajzot szerkesztszen, mely a megyét és Szombathelyt s Köszeget részletesebben, az országot pedig in nuce ösmerteti. Szombathely térrajza megjárja a megye térképe rosz. — Tudományos beccsel bír Szombathelyváros monographiája, melynek I. részét dr. Kuncz Adolf írta meg s a város fényképével és tervrajzával látta el. Tárgyalását a városnak hely- és földrajzi s természeti viszonyaival vezet be, a második fejezetben pedig a város történetét nyújtja a legrégibb kortól kezdve, midőn Sabaria néven Tiberius Claudius alatt római colonia, majd Felső-Pannoniának fővárosa lett és tárgyalásában egészen a múlt század végéig halad. — Szombathely környékének földtani térképét dr. Hoffmann Károly rajzában adta a földtani intézet. »Vázlatok C. A. Savaria közéletéből« czímmel Lipp Vilmos »Tanulmányai« közt találunk egy érdekes fejezetet. Az akkor is csak alig 10,000 lakossal bíró városnak vízvezetéke, szobrokkal ékesített több középülete, közfürdői, állami magtárjai, színháza, a IV. században már keresztény basilikája s más nevezetességei voltak. — Savariára vonatkozólag számos adalékot találunk a vasmegyei régészeti egyesületnek Rezsőfy György által szerkesztett évi jelentésében is.

Verőczemegye térképe Hátsektől a LXXIII. sz. a. — Diakovár térképe 1:144,000 szerént a kat földr. intézettől (F. 14.) — Marbeau Ede 1879. májusában utóbbi helyet meglátogatván, tapasztalait »La Bosnie« czímű munkájának első 9 lapján írja le. Sokat foglalkozik Strossmayer püspökkel, kinek neve azonban elválaszthatatlan Diakovár haladásától, kivált a két milliós gyönyörű renaissance székesegyházról.

Veszprém megye 1880. márczius 1. tartott közgyűléséből új pályázatot hirdetett a megye monographiájára, 460, esetleg 500 aranyat ajánlván föl e célra. A munkát, melyet a tud. akadémia fog megbírálni, három év alatt kell beadni. — Ohajtjuk, hogy ez úttal teljes siker koszorúzza a derék megye közönségének ügyeket. — Veszprém és Pápa környékének földtani térképét Böckh János, Hantken Miksa és dr. Koch Antal fölvétele szerént a földtani intézet nyomatta ki.

Zalamegye térképe Hátseknél a XIX. sz. a. Balatonfüredről 9 képét közölte dr. Mangold Henrik az Ország-Világban. Az Arch. Értesítőben dr. Lipp a keszthelyi leleteket részletezte. 200 □ m. téren 60-nál több sirt bontatott fel s azok korát körülbelől a VIII. századra teszi. Hampel egy Nagy-Kanizsa vidékén talált s pannoni eredetű, talán gyaloghintó rúdjának végül alkalmazott női mellképet ösmertetett. U. o. Ádám Iván a Csehi falu keleti határában a Keszthely-kút környékén állott római telepről értekezett, mely a sümegi sarktoronyos castellumnak legközelebbi állomása lehetett.

Zágráb városáról röviden több lap szólt. Czikkeik azonban, melyekre a várost és megyét ért földrengés adott alkalmat, csak ephemer értékűek.

Zemplén megye térképe Hátsektől a XXXIII. sz. a. Homonnáé 1: 75,000 szerint a katonai földrajzi intézettől. Chyzer Kornél külön füzetben tett jelentést a megyének 1879. évi közegészségi viszonyairól. — »Tokayer« cím alatt a Palugyai-czég 3. kiadásban nyomtatott ki egy inkább reklámul szolgáló füzetet, mely 97,500 hektoliterre becsüli az évenként szűrt tokaji bort — Paszlavszky József a természettud. társulatban egy Deregnő vidékén álló vízben termett orsóalaku édesvízi szivacsot, u. n. vízigöngyöt mutatott be.

Zólyom megye egyik mezővárosának, Dettvának és környékének 1: 75,000 szerint készített térképét a katonai földrajzi intézettől kaptuk.

Ezek szerint 1880-ban csak három vármegyében, Csanádban, Somogyban és Szatmárban pangott teljesen a monographia-irodalom, míg másutt legalább némi, több helyütt pedig teljesen kielégítő eredményt mutatott föl.

DR. MÁRKI SÁNDOR.

## FÖLDRAJZI TÁRSASÁGOK.

**Magyar földrajzi társaság.** Felolvasó ülés 1880. decz. 2-án. Felolvasott dr. Hunfalvy János »Vizi utainkról, s külön a Dunáról«, — Király Pál »A Isére völgyéről«.

Felolvasó ülés 1880. december 16-án, melyen e'öször dr. Szinnyei József tartott felolvasást ily cím alatt: »A finn parasztok életmódja és szokásai.« — Adjuk belőle a következő kivonatot:

A finn parasztok faházakban laknak, melyekben van egy nagy dolgozó és hálószoza, egy kis hálószoza, egy terem és két kis vendégszoza. A melléképületek: a ló- és tehénistálló, szénpadlás, birka- és disznóól, gabonacsűr, élestár, szárító-csűr, szélmalom, pince és gőzfürdő. Ruházatuk az általános európai minta szerint van szabva, csak néhol lehet még népviseleteket látni; egyes ruhadarabjaik otthon készülnek. Főfoglalkozásuk a földművelés; nyáron roppant sokat dolgoznak, keveset alszanak. Eledelük igen egyszerű, szegényes. Közönséges ételeik: kenyér (kemény rozskenyér, melyet évenként csak 3—4-szer sütnék), héring, burgonya, aludt tej és rozs- vagy árpalisztból készült kása vízbe főzve. Terméketlen esztendőben fakéregből vagy mohából őrlnek lisztet, s abból sütnék kenyeret. A nép jobbára józan; az iszákosság az utóbbi időben, mióta a parasztoknak nem szabad pálinkát főzni, tetemesen alábbhagyott. A műveltség terjedésével a fényűzés is terjed náluk. A kávézás, dohányzás már egészen általánossá vált; a gazdagabb